

Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi Kararlarında Kendilerine Yardım Eden Kaynakların Belirlenmesi

Ragıp Özyürek* ve Meral Kılıç-Atıcı*

ÖZET

Liseli öğrencilerin mesleki seçim kararlarında okul danışmanları ile birlikte aile, arkadaşlar, öğretmenler ve basınla ilgili çeşitli kaynaklar etkili olmaktadır. Araştırmada, bu kaynakların mesleki seçim kararlarındaki etkinliği, üniversite öğrenimine yeni başlamış öğrenciler (192) üzerinde incelenmiştir. Bulgularda kız öğrencilerin fen puan türünü seçen ve yetenek düzeyi yüksek olanların, yerleşilen programı ön sıralarda tercihleri arasına alanların ve yerleştikleri programa karşı istekli olanların daha çok kaynaktan yararlandıkları belirlenmiştir. Bu öğrenciler bir süreç içerisinde akademik yaşantılarından daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, dershaneye devam eden öğrencilerin bu süreçten önemli ölçüde yararlandıkları bulunurken, okuldaki ve dershanelerdeki rehber öğretmenlerin önemli bir yardım kaynağı olduğu konusunda güçlü bir kanıt bulunmamıştır. Sonuç olarak, araştırmacılara ve uygulamacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Okul danışmanlarının etkinliği, meslek danışmanlığı.

SUMMARY: *Determining Sources which Are Effective in University Students' Career Decision Making*

Beside school counselors, family, friends, teachers, and the media are among the sources to be influential in career decision making of high school students. In this study, the effects of these sources were examined on a sample of 192 freshmen. Results showed that female students, students with high ability, students choosing science majors in high school, students whose higher education program was among their first choices, and students who were enthusiastic to study in their majors, benefited from many sources. These students reported that their academic experiences were much more influential in their process of career decision making.

Although students who attended private courses, found this process helpful, there is no strong indication of school counselors effectiveness, in their career decision-making process. Consequently, suggestions are made for researches and practioners.

KEY WORDS: School counselor effectiveness, career counseling.

GİRİŞ

Bireylerin, belirli bir zaman diliminde (örneğin kronolojik yaş ya da sınıf düzeyine göre) belirli mesleki görevleri yerine getirmesinin gerekliliğinden söz edilmektedir. Bu görevleri belirli zamanlarda yerine getirenler mesleki açıdan "olgun" olarak değerlendirilmektedir. Mesleki olgunlukla ilgili 4 grup faktörlü bir model geliştirilmiştir. Bu modele göre öğrenciler mesleki seçimlerinin (1) belirli zamanlarda alan ve düzey açısından tutarlılığını; (2) yetenek, ilgi, kişilik özellikleri ve sosyal sınıfları açısından gerçekçiliğini bilmelidirler. Ayrıca öğrenciler, mesleki kararlarındaki (3) çatışmaları çözebilmek için problem çözme yöntemini öğrenmeli, çeşitli mesleki hedefleri planlayabilmeli, mesleki bilgi toplayabilmeli, mesleki başarı ve doyum için özellikleri tanımalı ve özelliklerine en uygun (gerçekçi) meslekleri inceleyebilmelidir. Öğrenciler bu bilişsel becerilerin yanı sıra, şu seçim tutumlarını da sergileyebilmelidir: (4) Seçim süreciyle ilgilenmeli, çalışma dünyasına karşı olumlu tutum geliştirebilmeli, çevresinden bağımsız biçimde karar verebilecek duruma gelmeyi amaçlamalı, seçimdeki olası faktörler arasından bazılarını tercih edebilmeli ve son olarak de seçim sürecini kavrayabilmelidirler (Crites, 1974). Ayrıca, üniversite eğitimine yeni başlamış öğrencilerin mesleki seçimlerini kristalize ederek belirgin bir seçim yapma aşamasına gelmeleri gerektiği belirtilmektedir (Super, Starishesky, Matlin ve Jordaen, 1963).

*Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, 01330 Balcalı/ADANA.

Not: Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi'nde 6-8 Eylül 1995 tarihleri arasında düzenlenen II. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Bu model çerçevesinde mesleki karar verme sürecinde ergenlerin pek çok kaynaktan yararlandığı ya da yararlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu kaynakların farkına varılması ve bunlardan yararlanılması mesleki olgunluğun gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Mesleki olgunluğun üniversitedeki akademik başarı ve üniversiteden sonraki kariyer başarısı ile ilişkili olabileceği belirtilmektedir (Healy, Mourton, Anderson, ve Robinson, 1984). Bu nedenle, okul danışmanları mesleki rehberlik etkinliklerinde, kariyer gelişimi programı düzenleme (Schwallie-Giddis ve Kobylarz, 2000), kariyer kararı verme aşamasındaki öğrencilere bilgi toplama, seçenekleri araştırma ve gözden geçirme açısından yardımcı olmada önemli bir rol oynamaktadırlar (Noeth, Engen ve Noeth, 1984). Ayrıca, öğrenciler aile ve çevrelerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, sosyal etkinliklerden ve diğer kaynaklardan yararlanmaktadır (Randahl, Hansen ve Haverkamp, 1993). Bu kaynakların etkililiği ve programları düzenleme konusunda okul danışmanlarını aydınlatmanın yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada, mesleki seçimlerini yapmış öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre hangi kaynaklardan yararlandıklarını betimlemek amaçlanmıştır. Bir başka deyişle, üniversite birinci sınıfa yeni başlamış öğrencilerin, yerleştikleri programla ilgili seçimlerini hangi etkenlerin belirlediği cinsiyet, puan türü, tercih sırası, anne-baba mesleği ve yerleşilen programa karşı isteklilik düzeyi dikkate alınarak incelenmiştir. Böylece, okul danışmanlarının yürüttüğü mesleki rehberlik çalışmalarının etkililiği konusunda bir fikir vermek amaçlanmaktadır. Ayrıca psikoterapi uygulamalarında yapılanın tersine, meslek danışmanlığı alanında süreçten (process) çok sonuca (outcomes) ağırlık verildiği ve artık bu alanda da sürece önem verilmesi gerektiği belirtilmektedir. (Swanson, 1995). Böylece, meslek seçiminde danışanların özelliklerine (cinsiyet, puan türü, gibi) göre yararlandıkları kaynakların saptanması, mesleki danışma sürecinde neler yapılabileceği konusunun aydınlatılmasına yardımcı olabilir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Çukurova Üniversite-

si'nde 1994-1995 öğretim yılında birinci sınıfa henüz başlamış 192 (K=89; E= 103) lisans öğrencileri oluşturmuştur. Bu öğrenciler Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (% 17), İktisadi ve İdari Bilimler (% 16); Mühendislik-Mimarlık (% 22), Tıp (% 16), Ziraat (Bitki Koruma) (% 14) ve İngilizce Öğretmenliği (% 15), Fakülte ya da Anabilim Dallarından seçilmişlerdir. Bu öğretim yılında uygulanan Öğrenci Yerleştirme Sınavı'ndaki çeşitli puan türlerini temsil edebilmek için bu şekilde bir seçim yapılması uygun görülmüştür. Sınavda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programını tercihleri arasına alan adayların "Sosyal"; İktisadi ve İdari Bilimler fakültelerini seçenlerin "Türkçe - Matematik"; Mühendislik - Mimarlık fakültelerini seçenlerin "Matematik": Tıp ve Ziraat Fakültesi Bitki Koruma programlarını seçenlerin "Fen"; İngilizce Öğretmenliği programını seçenlerin ise "Dil" puan türünü seçmeleri gerekmektedir. Böylece örnekleme "Türkçe-Sosyal" puan türünden öğrenci bulunmamaktadır.

Veri Toplama Aracı ve İşlemler

Araştırmaya katılanlara uygulanmak üzere bir anket geliştirilmiştir. Mesleki Kararlardaki Yardımcı Kaynaklar Anketinin maddeleri hazırlanırken, konuyla ilgili daha önceki çalışmalardan (Borders ve Drury, 1992; Crites, 1974) yararlanılmıştır. Böylece, ülkemizde lise son sınıf (beşinci ya da altıncı dönem) öğrencilerinin kariyer kararlarını belirlemeden önce aşağıda belirtilen başlıklara göre yararlanabilecekleri kaynakların bir listesi oluşturulmuştur. Bu başlıklar sırasıyla; (a) aile ve çevre, (b) arkadaşlar, (c) öğretmenler (okuldaki ve dershanedeki), (d) etkinlikler ve (e) yazılı kaynaklar şeklindedir. Anket toplam 41 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca ankette cinsiyet, fakülte-bölüm, yerleştikleri programı "Tercih Bildirim Form"larında kaçınıcı sırayı aldıkları, anne ve baba mesleği ile yerleştikleri programa isteyerek gelip-gelmediklerine ilişkin çeşitli kişisel bilgiler yer almaktadır. Kaçınıcı tercihlerine yerleştiklerini üniversitenin kayıtlarından öğrenmek yerine, öğrencilerin bilgilerine başvurma yoluna gidilmiştir. Öğrencilerden anne ve baba mesleği öğrenilerek, bu meslekler profesyonel olup olmamalarına göre sınıflandırılmıştır. Ev kadınlığı profesyonel olmayan

meslekler kategorisine alınmıştır. Yerleştikleri bölüme isteyerek gelip gelmedikleri bir soruyla ve üç noktalı bir derecelendirmeyle (Evet-Kısmen-Hayır) belirlenmiştir.

Ankette öğrencilerin okullarında rehber öğretmen olup olmadığına ilişkin bir soru sorulmamıştır. Çünkü idealde danışman-danışan oranının 1:100, maksimum olarak ise 1:300 olması gerektiği belirtilmektedir (Borders ve Drury, 1992). Oysa, okullarımızda henüz yeterli oranda rehber öğretmen olmadığı için öğrencilerin bu konuda sağlıklı bilgi veremeyecekleri düşünülmüştür. Böylece, okul danışmanlarının çalışmaları ile ilgili yanlış yargılara ulaşılması engellenmiş olacaktır.

Uygulamalar, sınıf oturumlarında 1994 - 1995 öğretim yılının hemen başında, kayıt haftası tamamlandıktan sonra iki hafta içinde (Ekim ayı) tamamlanmıştır.

Analizler

Öncelikle her bir maddedeki derecelendirmeye göre, yüzdellikler belirlenmiştir. Analizlerde ki kare tekniği kullanılmıştır. Her bir kişisel ya da bağımsız değişkene (cinsiyet, puan türü, yerleşilen programı tercih sırası, anne ve baba mesleği yerleşilen programa isteklilik derecesi) göre, anketteki maddelerin birbirleriyle ilişkileri değerlendirilmiş ve Cramer'in V'si çizelgelerde belirtilmiştir. Ancak gözeneklerde sayı yetersiz olduğu için, bu bağımsız değişkenlerin birbirleriyle karşılaştırılmasına ilişkin ki kare analizleri yapılamamıştır. Analizler, StatView 512 TM paket programından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, sayfa kısıtlamasından dolayı her bir bölüm ya da puan türü için ayrı ayrı analizler yapılmamıştır.

BULGULAR

İlk olarak her maddedeki yüzdellikler belirtildikten sonra, kişisel ya da bağımsız değişkenlerin sırasına göre, ki kare analizleri yapılmış ve bu analizler sonucunda, Cramer'in V'leri ile birlikte, kişisel değişkenlere göre kaynaklardan daha çok yararlananlar belirtilmiştir.

Tablo-1'de görüldüğü gibi, öğrenciler en çok ailelerden, okuldaki akademik yaşantılarından, dershanelerindeki akademik yaşantılarından, öğretmen

ve rehber öğretmenlerinden, ÖSYM Yükseköğretim Programları ve Meslekler Rehberi (YPMR) (Kuzgun, 1989) kitabından ve dergilerden yararlanmaktadır.

Cinsiyete göre yapılan analizlerde (Tablo-2) 6 madde [2-Baba; 18-Okul dışında ya da tatillerde çalışılan işler; 21-Okuldaki seçimlik dersler; 26-Derslere karşı olan ilgi; 28-Meslek inceleme gezileri; ve 31-YPMR (Kuzgun, 1989)] açısından anlamlı ilişkiler bulunulmuştur. Kız öğrenciler babalarından, seçimlik derslerden, derslere karşı ilgilerinden, meslek inceleme gezilerinden ve meslekler rehberi kitabından daha çok yararlanırken, erkek öğrenciler de okul dışında ve tatillerde çalıştıkları işlerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Cramer'in V değerleri açısından ise çizelge genelinde yüksek ilişkilere ulaşılmadığı görülmektedir.

Tablo-3'te puan türleri ya da programlar açısından yapılan analizlerde 11 maddede [3-Kardeşler; 5-Sınıf arkadaşları; 10-Okuldaki sınıf öğretmenleri; 11-Okuldaki ders öğretmenleri; 17-Kültürel, sanatsal ve sosyal etkinlikler; 22-ÖSS; 23-Ders geçme ve kredi sisteminde tanınan alan seçimi özgürlüğü; 26-Derslere karşı olan ilgi; 27-Derslere ilişkin uygulamalar (laboratuar gibi); 28-Meslek inceleme gezileri; ve 31-Emlak Bank'ın hazırladığı meslekler rehberi] anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu tabloya göre, "Fen" puan türünü seçen Tıp Fakültesi öğrencilerinin, bu kaynaklardan daha çok yararlandıkları görülmektedir. Sosyal (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) ve dil puan (İngilizce Öğretmenliği) türünü seçen öğrenciler daha çok kültürel, sanatsal ve sosyal etkinliklerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, Dil puan türünü seçen öğrenciler sınıf ve ders öğretmenlerinden, alan seçiminde kendilerine tanınan seçim özgürlüğünden ve derslere karşı olan ilgilerinden de yararlanmışlardır. Türkçe-Matematik puan türünü seçen (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) öğrenciler ise, ilginç biçimde en çok Emlak Bank'ın hazırladığı Meslekler Rehberi kitabından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Matematik puan türünü seçen (Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi) öğrenciler, sınıf arkadaşları ve sınıf öğretmenlerinden daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Fen puan türünü seçen ve Tıp Fakültesi'ne yerleşen öğrenciler yine

Tablo 1 - Öğrencilerin Meslek Seçiminde Kendilerine Yardım Eden Kaynakları Derecelendirmelerine Göre Belirlenen Yüzdeler ve n Değerleri

Maddeler ve n sayıları	Derecelendirmeye Göre Yüzdeler		
	1.Hiç	2.Orta	3.Çok
A- Aile ve Çevre			
1- Anne n= 192	30	37	33
2- Baba n= 190	33	34	34
3- Kardeşler n= 190	38	31	31
4- Diğer kimseler (Amca, teyze vb.) n= 178	67	18	15
B- Arkadaşlar			
5- Sınıf arkadaşları n= 192	40	39	22
6- Okuldaki Diğer arkadaşlar n= 192	63	30	7
7- Mahalle Ark. ve Diğerleri n=192	80	13	8
C- Öğretmenler-Okuldaki			
8- Yöneticiler n= 192	76	13	12
9- Danışman Öğretmenler n= 192	57	24	19
10- Sınıf Öğretmenleri n= 191	57	25	18
11- Ders Öğretmenleri n= 192	46	31	23
12- Rehber Öğretmenler n= 191	55	24	21
Dershaneadaki			
13- Dershaneadaki Yöneticiler n= 171	53	24	23
14- Dershaneadaki Ders Öğrt. n= 171	30	29	41
15- Dershaneadaki Rehber Öğrt. n= 168	39	23	38
D- Etkinlikler			
16- Eğitsel Kol. Faaliyetleri n= 192	77	18	6
17- Kül., San. ve Sos. Etkin. n= 191	58	30	12
18- Okul Dışı ve Tatil Çalış. n= 190	79	16	5
19- Dershane Deneme Sınav. n= 192	30	32	38
20- Dershaneadaki Dersler n= 191	32	25	42
21- Seçimlik Dersler (okulda) n= 192	66	23	11
22- ÖSS Sınavı n= 192	34	46	19
23- Alan Seçimi Özgürlüğü n= 180	73	16	12
24- Ortak Dersler n= 187	65	27	8
25- Derslerdeki Başarı n= 191	24	40	36
26- Derslere Olan İlgisi n= 192	22	30	48
27- Derslere İlişkin Uygu. n= 190	73	16	11
28- Meslek İnceleme Gezileri n= 191	74	13	13
E- Kaynaklar			
29- Gazeteler n= 192	53	31	16
30- Televizyon n= 192	58	30	12
31- ÖSYM'nin Meslek. Reh. n= 192	36	35	28
32- Dergiler n= 192	42	29	30
33- Emlak Ban. Mes. Rehberi n= 192	63	22	15

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.

kardeşlerinden, sınıf arkadaşlarından, ders öğretmenlerinden, ÖSS'den, alan seçimi özgürlüğünden, derslere karşı olan ilgileri ile ders uygulamalarından ve meslek inceleme gezilerinden daha çok yararlanmışlardır. Bitki Koruma Bölümü öğrencileri ise, Tıp Fakültesi öğrencilerine benzer bir biçimde kardeşlerinden, sınıf öğretmenlerinden, ÖSS'den, meslek inceleme gezilerinden ve derslere ilişkin uygulamalardan daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Cramer'in V değerleri açısından ise çizelge genelinde yüksek ilişkilere ulaşılmadığı görülmektedir.

Tablo 2 - Cinsiyete Göre Anlamlı Ki Kare İlişkisinin Bulunduğu Maddelerin Cramer'in V'si ve Değerleri.

Maddeler, n Sayıları, Ki Kare ve Cramer'in V Değeri.	Derecelendirmeye Göre Yüzdeler		
	KIZ ERKEK		
2- Baba n= 190 Ki-Kare = 7.10 ; p = .0288 C' V = .19	1- Hiç	32	33
	2- Orta	25	41
	3- Çok	43	26
18- Okul Dışı ve Tatil Çalış. n= 190 Ki-Kare = 8.96 ; p = .0114 C' V = .22	1- Hiç	89	71
	2- Orta	9	21
	3- Çok	2	8
21- Seçimlik Dersler n= 192 Ki-Kare = 6.61 ; p = .0367 C' V = .19	1- Hiç	57	73
	2- Orta	27	20
	3- Çok	16	7
26- Derslere Karşı İlgisi n= 192 Ki-Kare = 7.65 ; p = .0218 C' V = .2	1- Hiç	16	27
	2- Orta	25	34
	3- Çok	59	39
28- Meslek İnceleme Gezileri n= 191 Ki-Kare = 7.03 ; p = .0297 C' V = .19	1- Hiç	66	82
	2- Orta	19	8
	3- Çok	15	11
31- ÖSYM Meslek. Rehberi n= 192 Ki-Kare = 9.67 ; p = .0079 C' V = .22	1- Hiç	34	39
	2- Orta	27	42
	3- Çok	39	19

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.

Tablo-4'te yerleşilen programın tercih sırasına göre yapılan analizlerde 4 maddede (11- Okuldaki ders öğretmenleri; 19-Dershane deneme sınavları; 22-ÖSS; 26-Derslere karşı olan ilgi) anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu tabloya göre, kaynaklardan en çok yararlananların 1 ile 5. tercihi arasındaki bir programa yerleşebilen oldukları görülebilmektedir. Bir ila beşinci tercihi arasındaki bir programa yerleşebilen öğrenciler, ders öğretmenlerinden, dershane deneme sınavlarından ve ÖSS'den daha çok yararlanmışlar ve

ilgilerini dikkate almışlardır. Altı ile onuncu tercihi arasındaki bir programa yerleşebilen öğrenciler ders öğretmenlerinden ve derslere olan ilgilerinden en çok yararlanmışlardır. On bir ile on beşinci tercihi arasındaki bir programa yerleşebilenler, en çok dersane deneme sınavları ve ÖSS'den yararlanırken, on altı

Tablo 3 - Puan Türlerine Göre Anlamli Ki Kare İlişkisinin Bulunduğu Maddelere İlişkin Cramer'in V'si ve Yüzdellik Değeri.

Maddeler, n Sayıları, Ki Kare ve Cramer'in V Değeri.	Derecelendirmeye Göre Yüzdellikler S T M M F(T) F(Z) D						
3- Kardeşler n = 190 Ki-Kare = 18.85 ; p = .0422 C' V = .22	1- Hiç	39	43	36	31	24	54
	2- Orta	46	30	31	22	24	32
	3- Çok	15	27	33	47	52	14
5- Sınıf Arkadaşları n = 192 Ki-Kare = 18.86 ; p = .0421 C' V = .22	1- Hiç	39	43	40	22	46	50
	2- Orta	55	33	33	41	46	25
	3- Çok	6	23	28	38	8	25
10- Sınıf Öğretmenleri n = 191 Ki-Kare = 26.74 ; p = .0028 C' V = .27	1- Hiç	64	73	65	44	44	43
	2- Orta	21	20	28	19	44	21
	3- Çok	15	7	7	38	12	36
11- Ders Öğretmenleri n = 192 Ki-Kare = 39.36 ; p = .0001 C' V = .32	1- Hiç	46	67	63	34	35	21
	2- Orta	36	17	33	22	50	29
	3- Çok	18	17	5	44	15	50
17- Kül., San. ve Sos. Etkin. n = 191 Ki-Kare = 19.31 ; p = .0365 C' V = .23	1- Hiç	42	70	77	53	52	46
	2- Orta	30	23	19	34	40	39
	3- Çok	27	7	5	13	8	14
22- ÖSS n = 192 Ki-Kare = 23.50 ; p = .0091 C' V = .25	1- Hiç	66	37	21	28	42	18
	2- Orta	30	47	58	44	35	61
	3- Çok	6	17	21	28	23	21
23- Alan Seçimi Özgürlüğü n = 180 Ki-Kare = 25.80 ; p = .004 C' V = .27	1- Hiç	79	80	92	56	65	57
	2- Orta	12	17	5	22	30	14
	3- Çok	9	3	3	22	5	29
26- Derslere Karşı İlgisi n = 192 Ki-Kare = 23.50 ; p = .009 C' V = .25	1- Hiç	21	37	19	12	35	11
	2- Orta	24	17	47	22	39	25
	3- Çok	55	47	35	66	27	64
27- Derslere İlişkin Uygusu n = 190 Ki-Kare = 28.15 ; p = .0017 C' V = .26	1- Hiç	81	90	74	63	60	64
	2- Orta	18	7	24	9	16	21
	3- Çok	0	3	2	28	24	14
28- Meslek İnceleme Gezileri n = 191 Ki-Kare = 21.49 ; p = .0179 C' V = .24	1- Hiç	67	87	79	66	62	86
	2- Orta	21	10	19	9	12	4
	3- Çok	12	3	2	25	27	11
33- Emlak Ban. Mes. Rehberi n = 191 Ki-Kare = 24.28 ; p = .0069 C' V = .25	1- Hiç	77	45	50	78	65	68
	2- Orta	12	20	38	22	15	18
	3- Çok	12	33	12	0	19	14

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.

S: Sosyal; TM: Türkçe-Matematik; M: Matematik; F(T): Fen, Tıp Fakültesi; F(Z): Fen, Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma Bölümü; D: Yabancı dil.

ile on dokuzuncu tercihi arasındaki bir programa yerleşebilenler dersane deneme sınavlarının yanı sıra, derslere karşı ilgilerinden de yararlanmışlardır. Cramer'in V değerleri açısından ise tablo genelinde yüksek ilişkilere ulaşılmadığı görülmektedir.

Tablo 4 - Yerleşilen Programın Tercih Sırasına Göre Anlamli Ki Kare İlişkisinin Bulunduğu Maddelere İlişkin Cramer'in V'si ve Yüzdellik Değeri.

Maddeler, n Sayıları, Ki Kare ve Cramer'in V Değeri.	Derecelendirmeye Göre Yüzdellikler 1-5 6-10 11-15 16-19				
11- Ders Öğretmenleri n = 192 Ki-Kare = 22.20 ; p = .0011 C' V = .25	1- Hiç	43	53	46	29
	2- Orta	21	24	44	58
	3- Çok	37	22	10	12
19- Dersane Deneme Sınav. n = 192 Ki-Kare = 16.93 ; p = .0095 C' V = .21	1- Hiç	33	29	32	0
	2- Orta	21	40	32	65
	3- Çok	47	31	36	35
22- ÖSS n = 192 Ki-Kare = 14.21 ; p = .0274 C' V = .20	1- Hiç	32	49	34	6
	2- Orta	47	33	46	82
	3- Çok	22	18	20	12
26- Derslere Karşı İlgisi n = 192 Ki-Kare = 15.84 ; p = .0146 C' V = .21	1- Hiç	12	33	22	24
	2- Orta	26	20	44	29
	3- Çok	62	47	34	47

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.

Tablo-5'de anne mesleğinin düzeyine (profesyonel olan ve olmayan) göre yapılan analizlerde 2 maddede (1- Anne; 26-Derslere karşı olan ilgi) anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Annesi profesyonel mesleğe sahip

Tablo 5 - Anne Mesleğine Göre Anlamli Ki Kare İlişkisinin Bulunduğu Maddelerin Cramer'in V'si ve Değerleri.

Maddeler, n Sayıları, Ki Kare ve Cramer'in V Değeri.	Derecelendirmeye Göre Yüzdellik P. Değil Profesyonel		
1- Anne n = 192 Ki-Kare = 6.54 ; p = .0381 C' V = .19	1- Hiç	34	6
	2- Orta	34	56
	3- Çok	32	39
26- Derslere Karşı İlgisi n = 192 Ki-Kare = 8.89 ; p = .0118 C' V = .22	1- Hiç	21	28
	2- Orta	27	56
	3- Çok	52	17

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.
P: Profesyonel

olmayanlar derslere karşı olan ilgilerinden daha çok yararlandıklarını belirtirken, anneleri profesyonel mesleğe sahip olan öğrenciler de annelerinden daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın, diğer maddelerde bu öğrenciler lehine anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Cramer'in V değerleri açısından ise tablo genelinde yüksek ilişkilere ulaşılmadığı görülmektedir.

Tablo 6 - Yerleşilen Programa Karşı İstek Derecesine Göre Anlamlı Ki Kare İlişkinin Bulunduğu Maddelere İlişkin Cramer'in V'si ve Yüzdeler Değeri.

Maddeler, n Sayıları, Ki Kare ve Cramer'in V Değeri.	Derecelendirmeye Göre Yüzdeler			
	Evet	Kısmen	Hayır	
10- Okul ve Sınıf Öğretmenleri n= 191 Ki-Kare = 12.99 ; p = .0113 C' V = .19	1- Hiç	50	71	48
	2- Orta	24	23	36
	3- Çok	26	7	16
11- Ders Öğretmenleri n= 192 Ki-Kare = 17.54 ; p = .0015 C' V = .22	1- Hiç	40	61	34
	2- Orta	27	31	44
	3- Çok	33	8	22
12- Okul Rehber Öğretmeni n = 191 Ki-Kare = 16.23 ; p = .0027 C' V = .21	1- Hiç	48	66	58
	2- Orta	23	29	13
	3- Çok	29	5	29
19- Dershane Deneme Sınav. n = 192 Ki-Kare = 19.51 ; p = .0006 C' V = .23	1- Hiç	32	27	31
	2- Orta	20	52	31
	3- Çok	48	21	38
20- Dershane Dersleri n = 191 Ki-Kare = 11.82 ; p = .0187 C' V = .17	1- Hiç	34	30	31
	2- Orta	16	39	28
	3- Çok	50	31	41
23- Alan Seçimi Özgürlüğü n = 180 Ki-Kare = 11.68 ; p = .0199 C' V = .23	1- Hiç	64	86	79
	2- Orta	18	11	19
	3- Çok	18	4	4
25- Derslerdeki Başarı n = 191 Ki-Kare = 20.40 ; p = .0004 C' V = .23	1- Hiç	20	31	22
	2- Orta	30	54	44
	3- Çok	50	15	34
26- Derslere Karşı İlgisi n = 192 Ki-Kare = 22.12 ; p = .0002 C' V = .24	1- Hiç	13	32	31
	2- Orta	23	39	31
	3- Çok	65	29	38

Not: Ondalıklar yuvarlatılmıştır. Bu nedenle, bazı gözenerlerdeki oranlar toplam 100'ü geçmektedir.

Baba mesleğinin düzeyine göre yapılan ki kare analizlerinde hiçbir maddede anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yani babası profesyonel mesleğe sahip olanlarla olmayanlar, benzer biçimde bu kaynaklardan yararlanabildiklerini belirtmişlerdir.

Tablo-6'da yerleşilen programa karşı istek derecesine göre yapılan analizlerde 8 maddede (10-Okuldaki sınıf öğretmenleri; 11-Okuldaki ders öğretmenleri; 12-

Okuldaki rehber öğretmen; 19-Dershane deneme sınavları; 20-Dershane dersleri; 23-Ders geçme ve kredi sisteminde tanınan alan seçimi özgürlüğü; 25-Derslerdeki başarı; 26- Derslere karşı olan ilgi) anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu çizelgeye göre, yukarıda sıralanan en çok yararlananların programlarına "istekli" biçimde yerleştiğini ifade eden öğrenciler olduğu görülebilmektedir. Yerleşilen programa karşı istekli olduklarını ifade edenler okuldaki sınıf, ders ve rehber öğretmenlerinden, dershane deneme sınavlarından ve derslerinden, alan seçiminde tanınan özgürlükten, derslerdeki başarı durumlarından ve derslere karşı olan ilgilerinden daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Yerleşilen programa istekli bir biçimde gelmediklerini belirtenler ise, okul rehber öğretmenlerinden istekli gelenler kadar yararlandıklarını belirtmişlerdir. Genelde programına karşı istekle yerleşmediğini belirtenler, istekle yerleştiğini belirtenlere yakın yüzdeler elde etmişlerdir. Programına karşı kısmen istekli olduğunu belirtenler ise, ilginç bir biçimde diğerlerine oranla düşük yüzdeler elde etmişlerdir. Cramer'in V değerleri açısından ise tablo genelinde yüksek ilişkilere ulaşılmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın bulgularına bir bütün olarak bakıldığında, öğrenciler meslek tercihlerini belirlerken en çok sınıf ve ders öğretmenlerinden, alan seçiminde kendilerine tanınan seçim özgürlüğünden; derslerdeki başarı durumlarından, derslere karşı olan ilgilerinden, dershane deneme sınavları ile ÖSS'den ve meslekler rehberi kitaplarından yararlanıyor görünmektedirler.

Araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok kaynaktan yararlanmaları, onların daha "olgun" tercihler yaptıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu yorum önceki bulgular ile tutarlı görülmektedir. Örneğin tıp fakültesinde bulunan kız öğrencilerin daha özgül mesleki seçenekleri düşünebildiklerini ve mesleki kimliklerini daha iyi tanıdıkları vurgulanmaktadır (Savickas, 1985). Diğer yandan, lise erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla çalışma dünyası ile daha çok ilgilendikleri bulunmuştur (Super ve Nevill, 1984). Bu araştırmada da erkek öğrencilerin, özellikle okul dışında ya da tatillerde çalıştıkları işlerden daha çok yararlanmış olduklarını ifade etmeleri, bu yaşantılar sayesinde önemli bilgiler topladıkları şeklinde yorumlanabilir.

İkinci Basamak Sınavı'nda Sosyal ve Dil puan türü ile ilgili soruları başarıyla yanıtlayarak yerleştirilen PDR ve İngilizce öğretmenliği öğrencilerinin kültürel, sanatsal ve sosyal etkinliklerden yararlandıklarını belirtmeleri, kişilik özellikleri ile tutarlı bir bulgudur. Bu meslek üyelerinin sosyal, sanatsal ve girişimcilik alanlarına uygun kişilik özelliklerine sahip olmaları gerekmektedir (Holland, 1997). Nitekim, Sosyal, ve Girişimci tipe uygun kodlamalara sahip öğrencilerin gruplar halinde yürütülen mesleki rehberlik etkinliklerinden, Gerçekçi ve Aydın kodlamalarına sahip öğrencilerin ise, bireysel etkinliklerden daha çok yararlandıkları bulunmuştur (Kivlighan, Hageseth, Tipton ve McGovern, 1981). Bulgular, puan türüne göre incelendiğinde Mühendislik-Mimarlık ve özellikle Tıp Fakültesi öğrencilerinin daha olgun tercih yaptıkları düşünülebilir. Bu fakültelerin gerektirdiği Fen ve Matematik puanları yüksek olduğundan, bu puan türündeki yüksek yetenekli öğrencilerin ankette sıralanan kaynaklardan daha çok yararlanabildikleri düşünülebilir.

Ülkemizde kısa süre uygulanan ders geçme ve kredi sistemine göre açılan alan sayısının zenginleştirildiği ve eski sınıf geçme sistemine göre seçim hakkının daha çok vurgulandığı bilinmektedir. Bu haktan en çok Dil puan türüne uygun seçim yapan öğrencilerin yararlanması, sistemin kuramsal yanının geçerliğine bir işaret olarak yorumlanabilir. Meslek inceleme gezilerinden en çok Fen puan türüne uygun seçim yapan öğrenciler yararlanırken TM ve Matematik puan türlerine uygun seçim yapanlar bu konuda yetersiz kalmışlardır. Diğer yandan TM puan türüne uygun olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne yerleşen öğrenciler bankalara giderek Emlak Bank'ın Meslekler Rehberi kitabını edindiklerini açıklamışlardır. Bu nedenle, bankaların bu etkinliklerinin yararlı olduğu ve genişletilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Fen puan türü bakımından araştırmada iki ayrı programı kazanan öğrencilerden yararlanılmıştır: Tıp Fakültesi ve Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma Bölümü, Tıp Fakültesi öğrencileri diğerlerine göre daha çok kaynaktan yararlanmışlardır. Bu kaynaklar özellikle akademik yaşantılarla ilgilidir. Yukarıda da değinildiği gibi Tıp Fakültesine daha yüksek puan alan öğrenciler yerleşmektedir. Bu nedenle Fen puan türünden tercihler yapmayı planlayan ve yüksek puan alan öğrenciler, akademik yaşantılarını daha çok dikkate almış olabilirler.

Ders öğretmenlerinden ve derslere karşı olan ilgilerinden yararlanan ve ön sıralardaki tercihlerine yerleşen öğrencilerin, ilgi alanlarını daha çok tanıdıkları düşünülebilir. Son sıralardaki tercihlerine yerleşebilen öğrencilerin ise ilgilerini ya da bu programlara ait etkinlikleri tanımadıkları sonucuna varabiliriz. Bu öğrenciler, "Açıkta kalmamak için" de bu programları tercihleri arasına almış olabilirler.

Anne-baba teşvikinin kariyer olgunluğu, umu ve beklentilerin yordanmasında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (McNair ve Brown, 1983). Bu araştırmanın bulgularında da öğrenciler anne ve babalarından yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu özellikle profesyonel mesleğe sahip anneler için geçerlidir. Profesyonel bir mesleğe sahip olan annelerin değişik meslekleri tanıma olanağına ve yaşantı zenginliğine sahip olması ve çocuklarının meslek seçiminde değişik faktörleri göz önünde bulundurması bu etkiyi artırmış olabilir.

Yerleşilen programa karşı istek derecesine göre yapılan ki kare analizlerinde ilginç bir örüntü elde edilmiştir: Ankete verdikleri yanıtlar bakımından yerleştikleri programa karşı istekli olanlar ve olmayanlar, kısmen istekli olanlara göre daha benzer özellikler göstermişlerdir. Diğer yandan, programlarına karşı istekli olanların yine akademik yaşantıları üzerinde daha çok düşündükleri sonucunu çıkarabiliriz. Programlarına kısmen istekli olanlar, tercihlerin geleneksel yordayıcıları olan ilgi ve yetenekleri üzerinde diğerlerine oranla daha az düşünmüş olabilirler. Programlarına karşı isteksiz olanların ise, yerleştikleri programları mesleki değerleri açısından tatmin edici bulmamış olabilecekleri düşünülmektedir. Örneğin, bu programlardan mezun olduklarında ekonomik kazançlarının düşük olacağını ya da işsizlik sorunuyla karşılaşabileceklerini vb. düşünmüş olabilirler. Çünkü bu öğrenciler, programlarına istekle yerleşenler kadar dershane deneme sınavlarından ve okul rehber öğretmenlerinden yararlandıklarını belirtmektedirler. İsteksiz ve kısmen isteksizler, isteklilere kıyasla muhtemelen rasyonel karar verme stratejisini daha az kullanmış ve kararlarının sonuçlarından daha az doyum sağlamış olabilirler (Mitchell ve Krumboltz, 1984). Ancak yerleşilen programa karşı isteklilik derecesi, tek maddeyle ölçüldüğü için bu görüşler spekülasyondan öteye gidememekte ve ayrıntılı bir yorum getirilememektedir.

Bulgular toplu biçimde değerlendirildiğinde kız öğrenciler, Fen puan türünü seçen ve yüksek yetenek düzeyine sahip öğrenciler, yerleşilen programı ön sıralarda tercihleri arasına alanlar ve yerleştikleri programa karşı istekli olanlar ankette yer alan kaynaklardan daha çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu etkinlikler özellikle akademik yaşantılarla ilgili etkinliklerdir. Ayrıca, üniversiteye giriş sınavlarına hazırlanan öğrenciler için dersanelere gitmek bir avantaj gibi görünmektedir. Bu bulgular, meslek danışmanlığı öncesinde danışanların mesleki rehberlik ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçlara uygun ya da bu ihtiyaçları karşılayacak yardım yöntemlerinin belirlenmesi gerektiği görüşlerini (örneğin, Oliver ve Spokane, 1988) destekleyici niteliktedir.

Öğrenciler, okuldaki akademik personele göre dersanelerindeki akademik personelden daha çok yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan öğrenciler okuldaki akademik yaşantılarından dikkate değer bir ölçüde yararlandıkları için (tablo-1), meslek seçimi görevinin yaşamın belirli bir döneminde gerçekleşmediği, aksine bir sürecin söz konusu olduğu (Super ve arkadaşları, 1963) vurgulanmalıdır.

Bulgulara göre özellikle üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu da danışanların mesleki kararlarında okul danışmanlarından yeterince yararlanıp yararlanmadıklarıdır. Ne yazık ki, okul danışmanlarının yeterince etkili olduklarını belirtmek güçtür. Oysa, meslek danışmanlığı uygulamaları ile ilgili çalışmalar üzerinde yapılan meta-analitik araştırmaların (Oliver ve Spokane, 1988; Whiston, Sexton ve Lasoff, 1998) bulguları, mesleki müdahalelerin etkili olduğunu göstermektedir. Her ne kadar araştırma bulguları okul danışmanlarının neden etkili olmadığına ilişkin bir sonuca ulaşmak için yeterli olmasa da, danışanların mesleki rehberlik çalışmalarında danışanları ile daha çok etkileşime girmelerini belirtmeye yeter düzeydedir. Örneğin, Hanson, Claiborn ve Kerr (1997), test sonuçlarını yorumlamada etkileşime (interactive) dayalı stilin sadece sonuçları bildirme (delivered) stiline kıyasla gerek oturumların ve gerekse de danışmanın etkililiği açısından daha üstün olduğunu bulmuşlardır. Dolayısıyla, danışmanlar en azından uyguladıkları testlerin sonuçlarını etkileşime dayalı bir biçimde yorumlayarak, çalışmalarını daha etkili hale

getirebilirler. Örneğin, test sonuçlarının, optik okuyucudan çıkmış haliyle danışanlara iletmek sağlanan hizmetin kalitesini artırmayacaktır.

Ülkemiz koşullarına göre, okullarındaki yüzlerce öğrencinin sorumluluğunu üstlenen okul danışmanları, mesleki rehberlik etkinliklerini kalabalık gruplarda yürütmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle öğrenciler okul danışmanlarının yürüttükleri çalışmaların yeterince etkili olmadığını düşünebilmektedirler. Ancak Hartman, Fuqua ve Hartman (1983), öğrencilerle her zaman bireysel görüşmeler yapmanın gerçekçi olmayacağını vurgulamaktadırlar. Buna göre danışmanların kalabalık okullarda daha etkili uygulama yapmaları için bazı öneriler getirilebilir. Danışmanlar mesleki danışmaya daha çok gereksinim duyan öğrencilerle, bireysel görüşmeler yapabilirler. Diğer pek çok durumda (meslek konferansları, sınavlar hakkında bilgi verme gibi) ise, gönüllük ilkesini zedelemeksizin sınıf rehberliği uygulamaları yapılabilir. Ayrıca, gruplar halinde yapılan etkinliklerde, danışanlar ilgi ve yetenek gibi özellikleri hakkında birbirlerinden geri bildirim alma fırsatını da elde edeceklerdir. Öğrencilerin bazıları ise yoğun görüşmeler yerine, meslekler hakkında bilgi edinmek isteyebilirler. Bu durumda da meslek inceleme grupları oluşturularak, meslek inceleme gezileri yapılabilir (Bakınız, Usluer, 1998).

Bu sonuçlar, kariyer kararsızlığı ya da mesleki olgunlukla ilgili bir yargıya ulaşmak için yeterli değildir. Ancak bu konuda gelecekte yapılabilecek araştırmalar için bazı öneriler verilebilir: Benzer bağımsız değişkenlerin ele alındığı daha sonraki araştırmalarda, aralıklı ölçekleri kullanılması daha ayrıntılı bulguların ortaya çıkarılmasında yararlı olabilir. Bunun gibi yerleşilen programa karşı istekliliğin daha yeterli bir ölçümü, mesleki olgunluğun düzeyleri ve karar verme stratejileri açısından değerlendirilebilir. Ayrıca üniversiteye giriş sınavlarına birden fazla giren öğrencilerin incelenmesi de yararlı olabilir. Bu çalışmada oldukça önemli bir etken olduğu kabul edilen, ÖSS, daha ayrıntılı bir biçimde incelenebilir. Örneğin sınav yaşantısı, ÖSS yüzdelik sırası ve puanı gibi. Benzer biçimde ailelerin, yakınların, arkadaşların, öğretmen ve okul danışmanlarının nasıl yardımcı oldukları da ayrıntılı biçimde değerlendirilebilir. Böylece, programında hangi tür

etkinliklere yer veren okul danışmanlarının daha çok yardımcı olduğu ortaya çıkarılabilir.

Yukarıda sözü edilen ve meslek seçiminde yardımcı olduğu görülen kişilerden özellikle anne-baba ve öğretmenlerin kendi istekleri doğrultusunda öğrencileri yönlendirip yönlendirmedikleri de ileride araştırılabilecek konular arasında yer alabilir.

Her ne kadar ayrıntılı olmasa da, bu araştırma sonuçlarının okul danışmanları, öğretmenler, yöneticiler, veli ve öğrenciler için yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırma sayesinde okul danışmanlarının, öğrencilerin mesleki kararlarına yardımcı olabilecek kaynakları tanıma fırsatı bulacakları beklenmektedir. Okul danışmanları kariyer kararlarını olgunlaştırmaları için öğrencilerine aşağıdaki soruları sorarak, onların araştırma davranışlarını teşvik edebilirler: Danışanlar, derslerdeki ilgi ve yeteneklerini; hangi alan ya da yükseköğretim programını; daha sonraki yıllarda alacakları derslerin içeriklerini ne derecede düşünmektedirler? Öğretmen, yönetici ve üst sınıflardaki öğrencilerden alan ya da ders seçimleri hakkında bilgi almaya gereksinimleri var mı? Aileleriyle ilerideki eğitsel ve mesleki planları hakkında konuşuyorlar mı? Eğitsel kol seçimlerini ileride girmeyi planladıkları mesleğe göre mi seçiyorlar? Girmeyi planladıkları yükseköğretim programı ya da mesleklerle ilgili kişilerle görüşmeler yaparak, bu meslek üyelerini iş yerlerinde gözlemeye yönelik çalışmalar yapıyorlar mı? Ortaöğrenimleri başındaki mesleki hedefleri, özgül seçim kararlarına dönüşebiliyor mu? Giderek artan bir biçimde bağımsız kararlar alabiliyorlar mı? Ek olarak danışmanlar, öğrencilere ilgi, yetenek, değer vb. kavramları öğretmelidirler. Diğer yandan, danışmanlar bu soruları yıl sonunda yaptıkları program değerlendirme çalışmaları için kullanabilirler. Örneğin, bu soruları öğretim yılı başında öğrencilere derecelendirerek, yapılan mesleki rehberlik etkinliklerinin etkili olup olmadığını, yıl sonunda yapılacak yeni bir uygulamayla karşılaştırılabilirler.

Anne-baba ve öğretmenler, öğrencilerin kendilerini tanımalarında önemli bir geri bildirim kaynağı olmaktadır. Okulda özellikle sınıf içinde geçirilen yaşantılar öğrencilerin yetenekli ve başarılı olduğu ders ya da alanları tanımalarına fırsat verebilecek zenginlikte

olmalıdır. Öğretmenler yaşantı zenginliği sağlama, başarı düzeyi hakkında nesnel geri bildirimler verme ve kendilerine uygun seçenekleri gözden geçirme yoluyla öğrencilerin kendilerini tanımalarına katkıda bulunabilirler.

Danışmanlar öğrencilerin kariyer umuları ve beklentileri üzerindeki veli etkisini anlamaya özen göstermelidir (Bakınız, Hamamcı, 1996). Bunun için anne-babaların mesleki bilgiyi nasıl kullandıkları; öğrencilerin ilgi ve kapasitelerinin gelişimi ve keşfini nasıl kolaylaştırdıkları; ve ayrıca cinsiyetle ilgili kalıp yargıları nasıl giderdikleri (McNair ve Brown, 1983) araştırılmalıdır.

Yöneticiler ise, okul danışmanlarının okuldaki mesleki rehberlik ile ilgili etkinlikleri, bir süreç içinde gerçekleştirmelerine uygun bir ortam sağlamalıdır. Bu şekilde uygulanan kariyer eğitiminden, öğrencilerin mesleki olgunluk açısından daha çok yararlandıkları bildirilmektedir (Trebilco, 1984).

KAYNAKLAR

- Borders, L. D. ve Drury, S. M. (1992). Comprehensive school counseling programs: a review for policymakers and practitioners. *Journal of Counseling and Development*, 70, 487-498.
- Crites, John O. (1974). Career Development Processes: A Model of Vocational Maturity, Edwin. L. Herr (Editörler), *Vocational Guidance and Human Development*. (s., 296-320). Washington D. C., University Press of America.
- Hamamcı, Z. (1996). Aile rehberliğinin anne babaların meslek gelişimi konusunda bilgi düzeylerine ve çocuklarına yardımcı olmaya yönelik tutumlarına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hanson, W. E., Claiborn, C. D. ve Kerr, B. (1997). Differential effects of two test-interpretation styles in counseling: a field study. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 400-405.

- Hartman, B. W., Fuqua, D.R ve Hartman, P. T. (1983). The Prediction potantional of the career decision scale in identifying cronic career indecision. **The Vocational Guidance Quarterly**. 32, 103-08.
- Healy, C. C., Mourton D. L., Anderson, E. C. ve Robinson, E. (1984). Career maturity and achievement of community college students and disadvantaged university students. **Journal of College Student Personnel**. July, 347-352.
- Holland, John L. (1997). **Making Vocational Choices. A Theory of Vocational Personalities and Work Enviroments**. Florida, Psychological Assessment Resources.
- Kivlighan, D. M. Jr., Hageseth, J. A., Tipton, R. M. ve McGovern, T. V. (1981). Effects of matching treatment approaches and personality types in group vocational counseling. **Journal of Counseling Psychology**. 28, 315-320.
- Kuzgun, Y. (1989). **Üniversiteler ve Yükseköğretim Programları Rehberi**. Ankara. ÖSYM-AGB Yayını No: 0015
- McNair, D. ve Brown, D. (1983). Predicting the occupational aspirations, occupational expectations, and career maturity of black and white male and female 10th graders. **The Vocational Guidance Quarterly**. 32, 29-36.
- Mitchell, L. ve Krumboltz, J. (1984). Research on Human Decision Making: Implications for Career Decision Making and Counseling. (Eds.) S. D. Brown and R. W. Lent, **Handbook of Counseling Psychology**, (238-280). New York, John Wiley and Sons.
- Noeth. R. J., Engen, H. B. ve Noeth, P. E. (1984). Making career decisions: A self-report of factors that help high school students. **The Vocational Guidance Quarterly**. 32, 240-48.
- Oliver, L. W. ve Spokane, A. R. (1988). Career-intervention outcome: what contributes to client gain? **Journal of Counseling Psychology**. 35, 447-462.
- Randahl, G. J., Hansen, J. I. ve Haverkamp, B. E. (1993). Instrumental behaviors following test administration and interpretation: Exploration validity of the Strong Interest Inventory. **Journal of Counseling and Development**. 71, 435-440.
- Savickas, M. L. (1985). Identity in vocational development. **Journal of Vocational Behavior**. 27, 329-327.
- Schwallee-Giddis. P. ve Kobylarz, L. (2000). Career Development: The Counselor's Role in Preparing K-12 Students for the 21st Century. J. Wittmer (Editör), **Managing Your School Counseling Programs: K-12 Developmental Strategies** (s.,211-218). İkinci Baskı. Minneapolis, MN: Educational Media Corporation.
- Super, E. D. ve Nevill, D. D. (1984). Work role salience as a determinant of career maturity in high school students. **Journal of Vocational Behavior**. 25, 30-44.
- Super, D. E., Starishesky, R., Matlin, N. ve Jordaan, J. P. (1963). **Career Development: Self-concept Theory**. New York, College Entrance Examination Board.
- Swanson, J. L., (1995). The Process and Outcome of Career Counseling, W. B. Walsh ve S. H. Osipow (Editörler), **Handbook of Vocational Psychology, Theory, Research, and Practice** (s., 217-259). İkinci Baskı Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Trebilco, G. R. (1984). Career education and career maturity. **Journal of Vocational Behavior**. 25, 191-202.
- Usluer, E. (1998). **Grup Rehberliği Programı. Meslek İnceleme Klavuzu**. Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Whiston, S. C., Sexton, T. L. ve Lasoff, D. L. (1998). Career-intervention outcome: a replication and extension of Oliver and Spokane (1988). **Journal of Counseling Psychology**. 45, 150-165.